

A szerző általában mindig kiszúr a hőseivel

Márton Lászlóval Gerőcs Péter beszélget

Azon gondolkoztam, lehetnék egy picit zavarban is, hiszen egyszer volt már olyan helyzet, hogy a pódiumon együtt beszélgettünk, de akkor te kérdeztél évekkel ezelőtt. Többnyire az új kötetedről fogunk beszélni, de nem csak arról, annak kapcsán több mindenről. Azt szeretném, ha nagyon gyorsan felvázolnánk egy ívet, egy nagyon tömör narratívába foglalva, nem is azt, hogy mit csináltál, hanem hogy miként változott az érdeklődésed.

– Ha az ember elmulasztja, hogy fiatalon meghaljon, akkor az életben jól elkülöníthető korszakok jelennek meg, főleg így visszanezve. Volt egy időszak, amikor darabokat írtam, ez a 90-es évek közepén lezárult, és akkor kezdtem el történelmi regényeket írni, többet is egymás után. El lehet mondani, miért alakult ki bennem annak észlelése, hogy a fantázia és a történelmi tapasztalat nem gyengíti, hanem erősíti egymást. Aztán eltelt egy pár év, megírtam négy vagy öt regényt, és akkor úgy éreztem, amit erről tudtam, azt nagyjából elmondtam, elkezdtem hát elbeszéléseket írni. Pontosabban elbeszéléseket már korábban is írtam, mert regényírás közben zavart, hogy mindenféle olyan ötleteim is támadtak, amik nem odavalók voltak, és gyorsan megírtam őket külön, hogy ne zavarjanak, és mihelyt lezárt, teljes egész lett belőlük, magyarul egy kész elbeszélés, akkor nem kellett gondolni rájuk többet. Aztán eljött az az idő, amikor elkezdtem összerakosgatni ezeket a novellákat, és rájöttem, a teljes kötethez imitt-amott pár még hiányzik, néhányat eldobtam, átírtam, és így jött létre az első elbeszéléskötetem. A pályám legelején, a 80-as években írtam elbeszéléseket, és az első könyvem is egy novelláskötet volt, de azóta nem jelentek meg novelláim. A következő könyvet 2008-ban már tudatosan komponáltam, eléggé gyorsan írtam a novellákat, tehát nem hat-nyolc év termését szedtem össze, hanem egy év alatt írtam meg az egészet. Akkor

mindenféle események történtek az életemben, a tavalyi nyár az nem volt igazán jó, egy írónak vannak írói értelemben is rossz periódusai, irodalmon kívüli vagy legalábbis íráson kívüli okokból. Nem sikerült túl jól a tavalyi könyvhét, nem is voltam igazán jó lelkiállapotban, ilyenkor mit tesz az ember, elkezd dolgozni gőzerővel. És akkor összejött, ezúttal nem több kisebb, hanem két nagyobb és egy kisebb írás, és ezeket megpróbáltam össze is kapcsolni. Az idén jelent meg a Kalligramnál, a címe *M. L., a gyilkos*, de nem lövök le túlságosan nagy poént, ha elárulom, hogy az M. L. nem a szerző nevére utal, hanem egy Molnár Lajos nevű emberre.

Ahogy ezt az ívet felvázoltad, fölvetődik a kérdés, esetleg nem arról van-e szó, hogy a novella, novellisztika a te életműved esetében átvezetés regénykor-szakok vagy regények között?

– Nem tudom, egyszerűen azzal kísérleteztem, hogy rövid fesztávú írásokat is lehet megközelítőleg olyan összetettséggel, többrétűséggel megírni, mint egy nem óriási, de mégis önállóan megálló regényt. Erre a kérdésre 2006 vagy 2007 és 2011 között viszonylag megnyugtató választ sikerült szereznem, most már ezt nagyjából tudom, de úgy is mondhatom, hogy négy-öt éven át novellák jutottak eszembe, most egyszer csak eszembe jutott egy regény. Nagyon hirtelen jutnak az ilyenek az ember eszébe, vagy legalábbis nálam így van, így napra pontosan meg tudnám mondani, hogy reggel úgy keltem fel, hogy nem tudom, mi lesz, és este már tudtam.

Az eddigi szövegeidből a személyességet teljes mértékben hiányoltam, úgy érzékeltem, ki volt iktatva, minden módon kerültél annak lehetőségét, hogy beleírd magad, hogy az önéletrajziségnak akár csak visszfénye is megjelenjen a szövegeidben, és ilyen szempontból ez a könyv mindenképp valamilyen változás, vagy az eddigiektől való eltérés. Az új könyvedben a másik dolog az újfajta szerkesztési elv. Nagyon erősen felismerhető a paradox elbeszélői módozatok használata, az a fajta narratológia, ami rád jellemző, de a szerkesztési elv az más. Az a fajta arisztotelészi van eleje, közepe és vége kitétel, ami a Poétika egyik alapvetése, nagyon könnyen számon kérhető volt minden korábbi szövegedben, az új szövegeken nem, egyik szövegen sem, talán a középsőn még valamennyire, és ez nekem nagyon új volt. Te többszörösen is szoktad keretezni a cselekményt.

– Volt az életnek egy korszaka, amikor így jártam el, most nem így járok el. Ha hosszában nyúlik az írói pálya, akkor az írónak gondoskodnia kell arról, hogy mindig kitaláljon valami új dolgot, nem csak egy-egy mű erejéig, hanem a saját írói világának egészére nézve is. Egyrészt, hogy mindig meg tudjon újulni, hogy folyamatosan meg tudjon újulni, időnként jobban, máskor kevésbé, és közben mégis megőrizze az írói személyiséget, személyisége folyamatoságát. Én most azzal próbálkozom, hogy egy

írásmű művészi értelemben lezárt legyen, lezárt teljes egészet alkosson. Most azt próbáltam meg összeegyeztetni, hogy úgy legyen lezárt teljes egész, hogy maga a történet cselekmény szinten tökéletesen nyitva marad, a *Közepes fogorvos* lényegében erről szól. A szerző általában mindig kiszúr a hőseivel, poétikailag az a termékeny, ha kiszúrunk a hőseinkkel. Ezért is nevezte némi túlzással, rendkívül igazságtalanul, de nagyon találóan Borges – aki utálta a regényeket – a regényírókat a borzalom kisiparosainak, mert ő az eposzi konstrukciókat és a parabolákat részesítette előnyben. Na, most hogyan lehet egy szereplőt a legjobban letaszítani? Már az is valamit segít, ha a magánéletét elrontjuk, boldogtalanná tesszük, hagyjuk meghalni szörnyű körülmények között. Ezzel ő a saját valóságában rosszul jár, de abban a valóságban, amiben az olvasó olvassa őt, jól jár, mert akkor válik eleven problémává a sorsa, egyáltalán akkor lesz neki sorsa, vagy amióta Kertész Imre van, azt is mondhatjuk, hogy sorstalansága, de az is felkelti az olvasó figyelmét. Azt találtam ki, egy olyan történetíró, amiben egyszerűen faképnél hagyom a szereplőt, miközben megy tovább a történet, és szerintem ennél nagyobb szemétséget író a hősével nem követhet el. Dr. Rajzoló Pál, a közepes fogorvos, nagyon meg fogja szívni, utána lesznek mások is, lesz egy fiatal szociológus, aki aztán szánhúzó kutyákat tenyészt Kanadában, ő is ugyanígy megszívja, lesz egy fényképész, akiből kisvárosi könyvtáros lesz, majd disznókat etet a szülei gazdaságában, és végül ő is nagyon megszívja.

Ha jól vettem észre, az egymást követő szereplők egyre kevésbé érdeklik a szöveget? Talán a legfontosabb a címadó szereplőnk, a közepes fogorvos, ha egy gyors manőverrel le lehetne zárni azt a részt, akkor az egy önálló szöveget tudna alkotni valószínűleg.

– Ezzel a technikával kell hogy legyen az embernek valami ritmusérzéke. Ha ugyanezzel a technikával írtam volna egy nyolcszáz oldalas nagyregényt, és átlagosan nyolc-tíz oldalanként hullanának ki a rostán a szereplők, akkor az egy olyan katyvasz lenne, hogy nem lehetne elolvasni. De szerintem nyolcvan oldal terjedelemben, négy vagy öt magára hagyott szereplővel ez még nagyon jól működik.

Azt mondtad, hogy az írónak pályája csúcsán meg kell újulnia.

– Folyamatosan meg kell újulnia.

Ha szétnéznünk a kortárs magyar irodalom palettáján, elnézve a ma ötvenes, hatvanas, illetve hetvenes szerzőket, azt látjuk, sokan gyötrődnek azzal, hogy próbálnak kényszeresen esetleg valami újat kitalálni, vagy megszabadulni saját maguktól, hogy ne váljanak önmaguk epigonjává. Ez milyen fajta félelem? Hogy működik ennek a félelemnek a természete?

– Rám ez a félelem különösebben nem jellemző, de nagyon szívesen beszélek róla, mert láttam nagyon sokakon. Az ember fél, hogy öregszik, hogy testi adottságai egyre rosszabbak lesznek, és vele párhuzamosan kimegy a divatból, ha egyáltalán benne volt, mert már nem olyan érdekes, mert a dolgok természetéből következik, hogy amikor új tehetségek bukkannak fel, fiatalok, intelligensek, rokonszenvesek vagy érdekesen ellen-szenvesek, akkor azok sokkal több figyelmet kapnak, mint az olyanok, akiket már megszoktak. Ha a régebbi nemzedékek képviselőit nézzük, akkor is lehet látni, hogy vannak írók, akik ügyesen oldják meg ezt a problémát, vannak, akik nem. Ha a két háború közötti magyar irodalmat nézzük, akkor Kosztolányi nagyon jól megoldotta, de ha olvassuk a levelezését, akkor elképesztően sokat izmozott azért, hogy benn maradjon a fősodorban, és nehogy véletlenül kikerüljön. Hihetetlen, hogy a munkaideje és az energiája háromnegyed részét ez kötötte le, és csak egynegyed volt a művek megírására fordítható. Vele ellentétben Krúdy nagyon rosszul oldotta meg, most nagy írónak tartjuk, több összkiadása van, a Kalligram egy minden eddiginél nagyobb Krúdy összkiadást hoz ki, de ez nem feledtetheti velünk, hogy élete utolsó tizenöt évében teljesen elfelejtették, alig talált kiadót, nem írtak recenziókat a munkáiról. Egyszer kíváncsiságból megnéztem, hogy a *Napraforgónak* hány korabeli recenziója volt. Ez az egyik legjobb regénye, de nem jókor jelent meg, 1918-ban, utána jöttek a forradalmak, ezzel együtt is két nyúlfarknyi recenzió jelent meg róla, mind a kettő konzervatív lapban, és mind a kettő földbe dorongolja különösebb érvelés nélkül. Ha az óbudai éveket is hozzá vesszük, a Krúdy-legendárium különféle kellékeit, a csupasz vaságyat meg a kikapcsolt villanyórát, akkor azt látjuk, hogy ezt nem jól csinálta.

Nem akartam szemtelen lenni, csak az érdekelt, hogy ez a formakeresés...

– Megbeszéltük, hogy provokatív leszel.

Végül is nem voltam az, vagy szándékaim szerint provokatívabb akartam lenni, nem azért, mert van valamilyen prekoncepcióm, hanem mert tényleg kíváncsi vagyok, ezt a kötetet, ami tényleg egy váltásnak, vagy valamitől való eltérésnek tekinthető, nem motiválta-e valami ilyesmi?

– Még valamitől lehet nagyon félni, a rossz visszajelzésektől. Mindenki, akinek írói pályája van, kap negatív kritikákat. Ezzel kapcsolatban van egy elméletem: ha olyasvalaki gyalázza le az új könyvet, aki nem számít szellemi tekintélynek, akkor nincs különösebb probléma. Akkor van baj, ha mondjuk, olyasvalaki teszi ezt, akire én felnézek. Amikor Balassa Péter a 90-es években egy drámám félkész kéziratára azt mondta, ne írjam tovább, hagyjam abba, képtelen voltam tovább írni, szerettem volna, de nem

tudtam. Ha egy olyan ember, akinek a véleményére adok, azt mondja, ez az új könyved halványabb ismétlése az előzőnek, kezd egészen unalmas lenni az, amit csinálsz, az a leglidércesebb rémálom. Ki lehet belőle jönni, de nagyon szigorú önvizsgálatot kell tartani, nincs-e igaza az illetőnek. Ha csak egy szemernyi igazság is van benne, akkor hallgatni kell egy-két évig, és ez alatt az idő alatt eldől, hogyan tovább. Mindenképpen másképp. Ha kiderül, hogy az illető rosszindulatú, vagy például ő is öregszik, nem csak én meg te meg ő, és kiderül, hogy rosszul öregszik, és egyszerűen már nem szereti az irodalmat, főleg a kortárs irodalmat nem, már nem érdeklik annyira a könyvek, mint régen, akkor pedig be kell áldozni a barátságot.

De ez egy másfajta probléma. Akkor elkönnyvelhetjük, ilyesfajta félelmed nincs.

– Úgy gondolom, nincs rá okom.

Visszatérnék a személyesség kérdésére, sőt megkockáztatom, az önéletrajziségi kérdésre, amit megint csak erősen felvet ez a könyv. Nyilván ez egy fonák játék, egy ellentmondásos játék, de már maga a cím is felveti ezt a problémát. A középső szövegben pedig, ha tetszik, ha nem, rá lehet ismerni a családra, és egyik szóban ismerhető történetedre. Ez is mindenképp új.

– Nem akarok veled ellenkezni, ez igaz, amit mondtál, mégis teljes egészében irodalmi fikciónak tekinthető, akár van életrajzi alapja, akár nincs. Nem az történik, hogy én, Márton László beszámolok az életemről, vagy visszaemlékezéseimet írom. Sokáig tényleg nem a saját életemből dolgoztam, amikor Károlyi Sándor életének egy fiatalkori epizódját írtam, arról nagyon nehéz azt mondani, hogy nekem ahhoz személyesen valami közöm volt. De abban az időben volt egy barátom, Simon Balázs, aki költőként vált ismertté, rettenetes betegségben kínlódott, nem sokkal később meg is halt, és különféle dolgok kapcsolódtak hozzá. Engem emberileg az foglalkoztatott a legélénkebben, vagy a már említett Balassa Péter, akit szintén elveszítettünk egy kevés idővel később. Gróf Károlyi István számomra tökéletesen közömbös volt emberileg, de mégis róla írtam, nem Simon Balázsról, nem Balassa Péterről.

Miért, mi az, ami motiválja a szöveget a te esetedben?

– Úgy gondoltam, az írói érdeklődés meg az emberi érdeklődés tökéletesen különválnak. Jakob Wunschwitz, alsó-luzsikai kelmefestő mester, aki egy polgárlázadás résztvevőjeként életét vesztette 1603-ban. Azt kell mondjam, ő is nagyon mérsékelten érdekelt engem emberileg, de mint írói problémák katalizátora, rendkívül érdekes volt. Most annyiban változott a helyzet, hogy nyilván ez is az idő múlásával, az öregedéssel magyarázható, most saját életemben is találok olyan dolgokat, amiket pontosan ugyan-

úgy megmunkálok meg eltávolítok magamtól, mintha semmi közöm nem volna hozzá, csak történetesen én voltam a tanúja az adott eseménynek, vagy én magam is benne voltam, de ha én magam is benne voltam, akkor magamat is ugyanolyan távolról szemlélem, és ugyanolyan érdektelenséggel vagy érdeklődő érdektelenséggel, mint Wunschwitzot vagy Batsányi Jánost, a másik regényem szereplőjét.

Örülök annak, hogy ezt elmondtad, de az én részemről nem kritikai megjegyzés akart lenni az előbbi, persze fel sem merült bennem, hogy ez egy önéletrírás lenne vagy egy visszaemlékezés vagy bármi ilyesmi.

– Íróilag nem tartottam önmagamat elég érdekesnek, de ez most is változik, mert kaptam a Literától februárban egy felkérést, hogy írjak naplót. Akkor kapásból azt mondtam, hogy oly mértékben érdektelennek tartom saját életem napi lefolyását, hogy abszolút fölösleges arról írni. Szegény Nagy Gabi nagyon el is szörnyedt a válasz hallatán, és akkor mondtam neki, hogy jó, tegyük be a könyvhetet, mert a könyvheten mégis lesz új könyvem, dedikálni is fogok, és az mégis egy fokkal kevésbé érdektelen, mint az az időszak, amikor Luther asztali beszélgetéseit fordítom reggel fél kilenctől déli fél egyig, majd három óra szünetet tartva ugyanezt csinálom estig, vagy elmegyek könyvtárba. Most lehet, hogy rendkívül érdekes dolgokat találok közben, vagy jutnak eszembe, de ez túl érdekes életnek nem mondható. Akkor megállapodtunk, hogy a könyvhét első hetét majd dokumentálni fogom, csak közben megváltozott az életem, mert támadt ez a regényötlet, és akkor hirtelen egészen másmilyennek láttam saját életemet is. A regényötlet miatt elkezdtem kutatni, utánanézni, elmentem a terepre, egy csomó emberrel beszéltem, viszonyokat létesítettem létező és nem létező emberekkel. Hiszen amikor elkezdünk egy regényhősön gondolkodni, akkor hiába nem fordul elő a valóságban, vagy nem jön velünk szemben az utcán, attól ez egy létező viszony. Amennyiben egy létező viszonytárgy, annyiban ő maga is létezik és szeretjük, gyűlöljük, kiszúrunk vele, már említettem, hogy ki kell baszni a hóseinkkel, de közben attól még sajnálhatjuk őket, és akkor most ezt érdekesnek érzem. Aztán nyilván ez megint változni fog.

Ezt a három szöveget mennyire tudod egy szövegnek tekinteni most így visszagondolva?

– Hogy én mennyire tudom, az nem is olyan érdekes, az az érdekes, hogy mások mennyire tudják.

De másokat most nem tudok megkérdezni.

– Volt például az *Élet és Irodalom*-beli kvartett, ahol az általam nagyon kedvelt és szeretve tisztelt Károlyi Csaba levont egy pontot, de csak azért, mert az az alcíme a könyvnek, hogy *Történetek egy regényből*. Azt állította,

hogy ezeknek semmi közük egymáshoz, én meg úgy gondolom, hogy van, és észre is lehet venni, nem túlságosan erős és vastag szálak, de mégiscsak létező szálak kötik őket össze, motívumok, események, felbukkannak itt is, ott is. Nem azt állítottam, hogy ez egy egységes szöveg, hanem azt, hogy van közük egymáshoz. Amúgy a Károlyi Csaba ezzel az egy pont levonással is még mindig hét pontot adott a tizből, ugyanannyit, mint a *Verhovina madaraira*, és erre én rendkívül büszke vagyok. Egészen pontosan, én a *Verhovina madarait* egy nagyon jó könyvnek tartom, és szégyellném is magam, ha több pontot kaptam volna, mint Bodor Ádám.

Most adnék neked egy elbeszélői feladatot, mert ha kérdésként fogalmaznám meg, akkor nem válaszolnál rá. Egy körülbelül félflekkés szöveget improvizálnál-e most, egy olyan történetet, egy akármilyen történetet, ami a te édesapád és a közted lévő kapcsolatnak jellemzője lenne, vagy nagyon erősen kifejezné?

– Most kérdés, hogy egy irodalmi szöveget improvizáljak-e, mert akkor az fikció lesz, vagy pedig meséljek az apámról, akiről olyan túl sok mesél-nivaló nincs, de azért mégis harminckilenc éves voltam, amikor meghalt, és ez idő alatt történt egy s más, akkor viszont mesélek, és sztorizok.

Nekem az is jó, ha két jellemző történetet elmondasz.

– Pont ma meséltem az egyik órán egy olyan történetet, amiben apa-fiú konfliktus volt, és nyilvánvaló, hogy nem a saját apámról és rólam szolt. Itt is óhatatlanul ezt csinálnám. Azt tudom elmondani, hogy semmit nem tudok róla igazából, soha ez alatt a harminckilenc év alatt egyetlenegyszer sem beszéltem vele bizalmasan, alapvető dolgokat nem tudok az életéből, soha nem volt alkalmam, hogy megkérdezzem. Amikor haldoklott, ez volt 1998 őszén, nagyon gyors leépülési folyamat zajlott, testi folyamat volt, nem szellemi. Nagyon értelmes ember volt, és ezt a tulajdonságát mindvégig megőrizte. Megyek fel a lakására, ahol a második feleségével élt, be volt kapcsolva a televízió, és ment egy riportfilm a ruandai hegyi gorillák megmentésére irányuló akcióról. Ruandában él egy kisebb hegyi gorilla-populáció, és az a veszély fenyegeti őket, hogy az orvvadászok levágják a mancsukat, és eladják hamutartónak. Megy a csapat, és megbízható gorillaőröket kell alkalmazni, megy az országúton a csapat, tízezrével hevernek a járványban szenvedő haldoklók, akik nyújtogatják a kezüket vízért, de a gorillamentő akció nem tud megállni, mert akkor soha nem jutnak egyről kettőre, és soha nem menekülnek meg a hegyi gorillák, akiknek a mancsát levágják az orvvadászok, és hamutartót készítenek belőle. Akkor apám lehalkította a képsort, ahol éppen mentegetőzik az egyik gorillamentő, hogy ő tudja, az emberélet érték, de nem tehet semmit, különben is, ha megmentenének öt embert, akkor további ötszáz ott halna meg a

szemük láttára, úgy, hogy egészen mindegy, ezt a szólamot nem hallottam tovább, különben is angolul beszélt az illető, amit folyamatosan szinkronizáltak. Az apám felesége életünkben először magára hagyott bennünket négy szemközt, és akkor elkezdtem volna kérdezni dolgokat, még egészen ártalmatlan kérdéseknél tartottam, később lettek volna kegyetlenebbek is, amikor viszont egy olyan elemi erejű sírógörcs tört rá, már csonttá volt soványodva, és olyan furcsán mozgott a teste a vékony takaró alatt, egy egészen összegörnyedt, valóságos magzatpózt vett föl, ömlöttek a könnyei, rázta a zokogás, ilyent én nem láttam még. Akkor megsajnáltam, úgy döntöttem, kímélni fogom, amit aztán keservesen megbántam, mert kíméletlennek kellett volna lenni, és ma már nincs, aki megválaszolja azokat a kérdéseket. De hát ez nem egy sztori, hanem egy egyszer előforduló, mégis igen jellegzetes szituáció volt.

Én azért nagyon köszönöm. Az utolsó körben egy kicsit a regényről kérdegetnélek. Az már tudható, hogy körülbelül mi lesz a tematikája?

– Az egészen pontosan tudható.

Ezt elmondod?

– Nem! Egyik órán majd el fogom mondani, de most megelőlegezem: ha valaki egy nagyobb terjedelmű munkán dolgozik, és tervei vannak, akkor próbálja meg magában tartani, ha kibeszéli, akkor elvész a feszültség, ha már kibeszélte, vagy már annyira előre halad a munkájában, hogy már részleteket is publikált belőle, és nincs különösebb tétje annak, hogy beszél a témáról vagy egyes részletekről, a félig kész kéziratot akkor se adja oda lehetőleg senkinek, mert pórul járhat. Ha mégis, akkor végszükség esetén csakis olyasvalakinek, akiben száz százalékgig megbízik. Annyira a kezdetén vagyok még, hogy nem szeretnék beszélni róla. Hogy mi a cselekmény meg mi a téma meg mi a történet, arról nem nagyon. Azt tudom mondani, a fejemben együtt áll az egész, és elég sok feljegyzést készítettem az elmúlt két hónapban.

Azt biztos el tudod mondani ezzel kapcsolatban, hogy terveid szerint mikor kezded el megvalósítani a vázlatokat, jegyzeteket, és meddig fog tartani a munkafolyamat? Ezt például tudod-e előre?

– Ha innen hazamegyek, akkor meg kell írnom egy tanulmányt, az mondjuk egy hónap, és utána elkezdek dolgozni rajta. Mennyi ideig fog tartani, ezt nehéz megmondani, de van annyi gyakorlatom, ismerve a feladat nehézségi fokát meg az én felkészültségemet, ha jó formában leszek mindvégig, akkor ez két vagy maximum három év, ha jönnek rossz időszakok, akkor azt hozzá kell adni.